

Výročná vedecká konferencia Slovenskej sociologickej spoločnosti 2004

Tohtoročná výročná konferencia Slovenskej sociologickej spoločnosti pri SAV sa konala v meste, ktoré má u nás najdlhšiu tradíciu univerzitného vzdelávania - v Trnave. Účastníci konferencie takmer zaplnili aulu Pazmaneum v zrekonštruovanej historickej budove Trnavskej univerzity z 18. storočia (pri konferenčnej úprave má sála cca 120 miest). V nemalej miere sa o to pričinili svojou bohatou účasťou i študenti sociológie z Trnavskej univerzity. Ako je to už zvykom, konferencia časovo nadväzovala na valné zhromaždenie spoločnosti. Niektoré sociologické pracoviská umožnili účastníkom zakúpiť si v prestávkach rokovania konferencie knižné publikácie z ich produkcie.

Téma konferencie - *Vývoj slovenskej spoločnosti v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia. Trendy, problémy, perspektívy* vytvorila priestor pre sociologickú reflexiu zásadných otázok, ktoré sa týkajú stavu a smerovania našej spoločnosti, pre viaceré špecifické, ale veľmi aktuálne témy i pre diskusiu o súčasnej slovenskej sociológii. Celkovo odznelo na konferencii 20 príspevkov, ktoré boli zaradené do štyroch tematických okruhov. Po jednotlivých okruhoch nasledovala diskusia.

Prvý tematický okruh mal názov *Sociologická bilancia vývoja: transformácia, tranzícia, modernizácia, postkomunizmus?* V rámci tohto bloku odzneli tri príspevky. Bohumil Búzik v príspevku *Od triednej spoločnosti k postkomunizmu. Užitočnosť veľkých rozprávání* podrobil kritickému rozboru interpretácie a hodnotenia vývoja slovenskej spoločnosti v 90. rokoch v slovenskej sociológii. Konštatuje, že sa v jednotlivých vedeckých prácach venovaných tejto tematike nedá identifikovať jednotiacu teoretickú hľadisko či makrosociologická teória, ktorá by spájala ich jednotlivé kapitoly a objasnila ich status. Príčinu vidí v tom, že slovenskí sociológovia uplatnili normatívny prístup a od počiatku tvrdili, že ide o proces modernizácie, resp. budovania občianskej spoločnosti. Takéto stanoviská však neformulovali vo forme hypotéz, ale tvrdení, ktoré postrádali dostatočnú teoretickú argumentáciu, a tak nadobúdali skôr podobu ideológie ako vedeckej teórie. Prvý tematický okruh vytvoril vhodný priestor i pre teoretickú analýzu *Márie Surikovej Nebezpečenstvo konformizmu*. Autorka sa zamerala na niektoré negatívne stránky konformizmu, najmä tie, ktoré predstavujú nebezpečenstvo pre slobodu a ďalší rozvoj spoločnosti. Poukázala najmä na redukciu významu slobody na svojvôľu a tiež na redukciu rozsahu slobody na dimenziu sebaexpresie. Ako posledný v tomto bloku vystúpil *Juraj Schenk* s príspevkom *„Mať či byť“ alebo „mať aj byť“: model výskumu hodnotových orientácií*. Prezentovaný kauzálny model bol vytvorený v rámci širšie koncipovaného celoslovenského reprezentatívneho výskumu, ktorý sa okrem hodnotových orientácií populácie SR venoval aj analýze anómie súčasnej spoločnosti a niektorým ďalším otázkam. Model zobrazuje štruktúru kauzálnych vzťahov medzi hodnotami na dimenzii dôležitosti. Autor prezentoval empiricky potvrdenú kauzálnu štruktúru medzi ôsmimi hodnotovými segmentmi, ktoré identifikoval pomocou faktorovej analýzy a ďalšie veľmi významné zistenia. Vo vzťahu ku klasickej úvahe, ktorá sa zvykne vyjadrovať metaforou „mať“ či „býť“, je závažným zistenie, že neexistuje kauzálne spojenie medzi hodnotovým segmentom *ľudská dôstojnosť a život v súlade s morálkou, zákonmi a tradíciami* a hodnotovým segmentom *individuálny spoločenský a materiálny úspech*.

Konferencia sa konala krátko pred vstupom Slovenska do Európskej únie a do Severoatlantickej aliancie. Preto viacerí referujúci zamerali svoje príspevky na tieto udalosti. Druhý tematický okruh bol preto nazvaný *Slovenská spoločnosť pred vstupom do Európskej únie* a tretí okruh bol nazvaný *Slovenská spoločnosť pred vstupom do NATO*.

V druhom okruhu odzneli viaceré príspevky, ktoré sa priamo týkali vzťahu Slovenska a Európskej únie, i niektoré príspevky, ktoré by mohli rovnako dobre obohatiť prvý tematický okruh, napr. vystúpenie *Jána Stenu*. Keďže nie je zvykom pri výročných konferenciách spoločnosti vopred žiadať účastníkov o zaslanie anotácií príspevkov, organizátori zaradili jednotlivé príspevky do programu prevažne podľa ich názvov. Rozhodne to však nenarušilo rokovanie konferencie.

V druhom tematickom bloku vystúpila ako prvá *Monika Čambáliková* s príspevkom *Rozšírená či integrovaná EÚ: sociálna otázka*. Poukázala na to, že vstup do eurozóny sa po prvýkrát spája s reštrikciami v sociálnej oblasti. Trh práce i systémy sociálnej ochrany sa prispôbujú liberálnemu modelu. Aj v SR sa prejavuje silnejúca tendencia k individualizácii a k oslabovaniu kolektívnej solidarity v oblasti poisťných a dôchodkových systémov a iné. Rodina ostáva na Slovensku jednou zo základných sfér sociálnej kohézie a v zásade môže napomáhať zmierňovaniu negatívnych dôsledkov sociálnej marginalizácie niektorých svojich členov. Upozornila, že táto „korekčná“ schopnosť rodiny, resp. rodinných sietí substituovať či suplovať podmienky sociálnej kohézie sa však výrazne znižuje, ak jej vylúčenie z trhu práce je dlhodobé (najmä viacgeneračné) a ak prichádza k medzigeneračnému transferu chudoby, pasivity a rezignácie. *Margita Minichová* sa vo svojom príspevku *Pluralizmus ako princíp politického riadenia v EÚ* zamerala na otázku, či charakterizuje politický systém EÚ, tzv. nedostatok demokracie, alebo či je opodstatnené hovoriť o tzv. paradoxe demokracie v EÚ? Demokraciu charakterizovala podľa Raymonda Arona. V ďalšom sa venovalo otázkam definovania pluralizmu. Poukázali i na dielo Ladislava Hanusa, ktorý považuje za presný opak pluralizmu etatizmus. *Pavol Marchevský* a *Jozef Švec* v príspevku nazvanom *Integračné snahy Slovenska v názoroch verejnosti* prezentovali výsledky výskumov, ktoré k tejto problematike uskutočnil Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR 1995 až 2003, t.j. od obdobia, kedy sa vstup do EÚ javil ako ďaleká budúcnosť, až po obdobie bezprostredne pred vstupom do Európskej únie. Zamerali sa i na vývoj informovanosti slovenskej verejnosti o EÚ a na postupné kryštalizovanie postojov k výhodám a rizikám európskej integrácie. Výsledky celoslovenského reprezentatívneho výskumu nám poskytuje i *Ján Stena* vo svojom príspevku *Hodnotové orientácie dospeléj populácie SR pred vstupom do EÚ*. Kriticky sa vyjadruje k výskumom „hodnotových preferencií“ a upozorňuje, že skôr je treba skúmať „hodnotové orientácie“ v živej podobe, t. j. ako sa vyvinuli v živote jednotlivca alebo skupiny a prihliadať na dožívajúce i aktuálne obsahy. Hodnotovú orientáciu chápe ako „zovšeobecnený spôsob hodnotového videnia diania naokolo“ a nie ako „striktne vymedzený inventár hodnôt, ktorý možno vyjadriť v podobe klasifikácie, kde sú hodnoty usporiadané vylučujúcim spôsobom“. S pomocou faktorovej analýzy identifikoval 9 typov hodnotových orientácií. *Vladimír Paukovič* sa vo svojom príspevku *Občan a verejná správa v predvečer vstupu SR do EÚ* zamerával na vybrané aspekty reformy verejnej správy, ale i problémy súvisiace s jej fungovaním, ktoré sú dedičstvom predchádzajúceho vývoja, ale i dôsledkom existujúcej „politckej kultúry“ a roztrieštenej politickej scény na Slovensku. V závere načrtol požiadavky, ktoré bude potrebné splniť pre fungovanie modernej verejnej

správy, vrátane kritérií, ktoré členským krajinám kladie Európska únia. *Luba Kráľová* v príspevku *Politický klientelizmus na Slovensku* poukazuje na to, že existenciu politického klientelizmu na Slovensku potvrdzujú určité prejavy netransparentného financovania politických strán i diskreditácia pojmu verejný záujem. Na Slovensku chýbajú priame mechanizmy zapájania občanov do riadenia verejných záležitostí. Kladne však treba hodnotiť to, že sa problém politického klientelizmu a korupcie stáva významným obsahom politickej agendy niektorých relevantných parlamentných politických strán.

Ako sme už uviedli, tretí tematický okruh sa zameriava na otázky spojené so vstupom Slovenska do NATO. *Karol Čukan* v príspevku nazvanom *Slovenská verejnosť a vstup do NATO* vysvetlil, že vývoj podpory vstupu SR do NATO sa sleduje od roku 1993, empirický výskum tejto problematiky sa zintenzívnili najmä po roku 1998. Podpora vstupu od roku 1998 do 2004 mala nerovnomerný priebeh a ovplyvňovali ju rozličné udalosti, napr. bombardovanie Srbska. Aj po vstupe bude dôležitou otázkou vzťahu našej verejnosti k NATO a k našej účasti v rozličných mierových misiách a vojenských operáciách. *Dušan Polonský* predniesol príspevok na tému *Ozbrojené sily Slovenskej republiky v predvstupovom procese do NATO*. Upozorňuje, že sme v súčasnosti svedkami hmatateľného naplnenia predchádzajúcej tendencie k internacionalizácii bezpečnosti našej krajiny v rámci európskeho a euroatlantického bezpečnostného systému. Vo svojom príspevku sa zameriaval na problematiku reformy ozbrojených síl SR a osobitne na otázky profesionalizácie armády. Východiskom príspevku *Jozefa Matulníka* *Vnútorné aspekty bezpečnosti SR* je potreba komplexného chápania bezpečnosti ako jednoty dvoch od seba neoddeliteľných stránok vonkajšej (mimospoločenskej, mimoštátnej, zahraničnej, medzinárodnej) a vnútornej (vnútrospoločenskej, vnútroštátnej, národnej). Problematike profesionalizácie ozbrojených síl bol venovaný aj príspevok *Františka Škvrndu*. Posledný príspevok v tomto bloku predniesol *Karol Murdza* pod názvom *Bezpečnosť a ochrana: spoločenské ilúzie a každodenná realita*. Autor poukázal na to, že i v hodnotení bezpečnosti sa stretávame v spoločnosti s ilúziami, z ktorých niektoré sú veľmi staré, ale zároveň v tejto oblasti neustále vznikajú i nové ilúzie, poverby a stereotypy.

Štvrtý blok mal názov *Spoločenský vývoj a slovenská sociológia*. V tomto bloku odznali príspevky venované sebareflexii slovenskej sociológie a príspevky venované sociologickej analýze rozličných sociálnych problémov a aspektov života spoločnosti. *Rastislav Bednárík* vo svojom príspevku *Starší ľudia, trh práce a sociálna ochrana* poukázal na to, že po roku 1989 boli starší pracovníci postupne vytlačení z trhu práce. Prezentoval i výsledky dvoch sociologických výskumov. Objektom prvého z týchto výskumov boli zamestnávateľia. Skúmal sa ich záujem zamestnávať starších ľudí, objektom druhého výskumu boli nezamestnaní ľudia vo veku nad 50 rokov. *Jozef Matulník* predniesol príspevok na tému *Súčasný zmeny demografického správania a rodina na Slovensku*. Analyzoval v ňom vzťah medzi zmenami demografického správania a oslabovaním rodiny založenej na trvalom manželskom zväzku muža ženy. *Eva Bolfiková* predniesla príspevok *Chaos a organizačná rutina v administratívnych organizačných štruktúrach*. Ako uvádza, k problému organizačnej rutiny ju priviedlo hľadanie nástrojov – konceptuálnych i metodologických – ktoré by umožnili sledovať vnímanie, chápanie a hodnotenie (posudzovanie) administratívnych organizačných systémov ako kontinuum byrokracie, resp. nebyrokracie. *Mária Malíková* v príspevku *Kultúrno-spoločenská identita regiónov Slovenska* poukázala na to, že faktory kultúrno-spoločenskej identity pôsobia stabilizačne a významnou mierou prispievajú k zvyšovaniu vnútornej spoločenskej integrity obyvateľov regiónov a ich sídiel. Pôsobenie faktorov identity sa prejavuje najmä v oblasti kultúrno-spoločenského života regiónov, a to nielen na rovine participácie obyvateľov na miestnom kultúrnom dianí, ale aj na rovine ich postojov k tomuto daniu, k jeho subjektom, hodnotám a tradíciám. *Pavol Hamaj* v príspevku *Výbrané aspekty rozvoja sociológie práce na Slovensku* poukázal na to, že podmienky pre rozvoj odvetvových sociológií sú často nepriaznivé a nestabilné. Tieto podmienky sú však veľa ráz určované príčinami vzdialenými skutočným potrebám, racionalite, perspektívnosti a následne aj využiteľnosti sociologickej vedy pre oblasť, resp. odvetvie, ktoré tá-ktorá odvetvová sociológia skúma. V ďalšom sa venuje otázkam vymedzenia predmetu sociológie práce a jej potenciálnemu prínosu u nás. Bolo vhodné, že na záver konferencie bol zaradený príspevok *Ivana Chorváta* s názvom *Chvála zbytočnosti (alebo tak trochu iná reflexia aj slovenskej sociológie)*. Autor pripomenul dôležitosť akademického skúmania morálnych základov a princípov dnešnej spoločnosti. Odvolal sa na *Carol Smithovú* a poukázal na to, že eskalácia rétoriky práv v období modernity prispela k marginalizácii spoločenského morálneho vedomia. V ďalšom venoval pozornosť nepriaznivým dôsledkom, ktoré so sebou prináša prevažujúca tendencia k inštrumentálnemu využívaniu sociológie.

Tohtoročná výročná konferencia Slovenskej sociologickej spoločnosti je nepochybne prínosom pre našu sociológiu. Prednesené príspevky budú čitateľom prístupné v zborníku.

Jozef Matulník